

VPLYV KONCENTRÁCIE CO₂ A VODNÉHO STRESU NA RÝCH- LOSŤ FOTOSYNTÉZY

Katarína OLŠOVSKÁ, Mária HUDECOVÁ, Miroslav ZIMA,

Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre

ÚVOD

Vývoj stavu CO₂ v atmosfére a jeho možného účinku na fyziologické procesy v rastlinách nie je jednoznačný. Napriek anomálii CO₂ zistenej za posledné 3 roky v Mauna Loa (1991 – 1993) sa všeobecne akceptuje trend postupného zvyšovania CO₂ v atmosfére v priemere o 0.4 % z celkového množstva za rok (Wittwer, 1985, Bacastow et al., 1985), t.j.cca o 1 ppm. Faktory genetické, environmentálne a iné zodpovedajú za to, že rastliny nerealizujú rovnako a v plnej miere zvýšenie produkcie v podmienkach zvýšeného CO₂. C₃ typ rastlín reaguje lepšie na dodávaný CO₂ zvýšením hmotnosti sušiny, ovplyvnením dýchania, znížením rýchlosti transpirácie a rýchlosti asimilácie CO₂, v podmienkach vodného stresu sú jeho účinky ešte výraznejšie. Úpravou potenciálov (vodného a tlakového), zvýšením turgoru a zlepšením osmotických pomerov (Mott, 1990) cez reguláciu prieduchov, ktorá má za následok zníženie rýchlosti transpirácie (Marks, Strain, 1989) rastliny efektívnejšie využívajú vodu a následne zvýšia produkciu (Eamus, Jarvis, 1989).

MATERIÁL A METÓDY

Vplyv rôznych koncentrácií CO₂ na rýchlosť čistej asimilácie CO₂ /P_n/ sme sledovali vo vegetačných pokusoch v regulovaných podmienkach, ako aj v poľných podmienkach pomocou infračerveného analyzátora plynov IRGA - typ LI-COR 6200. Ako biologický materiál sme použili hydroponicky pestované odrody jarného jačmeňa a kukuricu a rôzne druhy laskavca - Amaranthus pestované v poľných podmienkach. Vodný stres bol zabezpečený osmotickým blokovaním príjmu vody aplikáciou PEG 6000. Paralelne s P_n sme vypočítali difúziu rezistenciu listov v s.m⁻¹ z počtu impulzov a teploty použitím porometra DELTA.

VÝSLEDKY

Na základe okamžitého automatického spracovania nameraných údajov sme mohli sledovať celodenný priebeh rýchlosti fotosyntézy u 3 odrôd jarného jačmeňa pomocou infračerveného analyzátora LI-COR v kontrolných i stresových podmienkach. P_n predstavuje množstvo pletivami asimilovaného CO₂ na jednotku plochy za jednotku času. V prostredí obohatenom CO₂ narastá P_n nelineárne. Túto závislosť sme sledovali pri koncentráciách CO₂ 350, 700, 1100 a 1700 ppm v uzavretom cykle (listová komôrka - pumpa - analyzátor CO₂) a dokumentujeme výsledkami, že koncentračné krivky majú veľmi podobný priebeh (tab. 1).

hlad CO ₂	350	680	1100	1700
P _n	6.76	14.42	18.24	21,6

Tab. 1 Koncentračná krivka CO₂, odroda BONUS

Pri 700 - 1100 $\mu\text{mol CO}_2\cdot\text{l}^{-1}$ vychádzali hodnoty P_n porovnateľné s hodnotami dosahovanými v poľných podmienkach. Bolo by vhodné uvažovať napr. o pridávaní CO_2 v skleníkových podmienkach, čím by sa dosiahlo zvýšenie P_n a následne i produkcie biomasy.

Pretože nás zaujímal celodenný rytmus P_n , merania sme opakovali vždy u jednej odrody v určitých časových intervaloch. Z takto získaných hodnôt sme dostali krivky časovej závislosti P_n rastlín stresovaných PEG, pričom u všetkých 3 odrôd boli výrazné rozdiely. Čas, za ktorý P_n dosiahne tzv.kompenzačný bod bol u našich 3 odrôd odlišný. Najkratší bol u odrody Bonus, ktorá bola pomerne dobre zásobená vodou. Najdlhší čas na dosiahnutie KB má KM-341, čo zvyrazňuje jeho genetickú vybavenosť pre suchovzdornosť.

Pre praktické využitie, ale i samotnú rastlinu má mimoriadny význam otázka počiatočného nástupu stresu. Počiatočné prudké zvýšenie P_n spojené s postupným klesaním (Ivanov efekt) sa nám potvrdil u odrôd Bonus a Galan, nie však u odrody KM, u ktorej zrejme šľachtením na suchovzdornosť sa porušili typické reakcie na vodný stres ako limitujúci faktor. Z tohto javu, t.j. z okamžitej reakcie rastlín na zmenu podmienok vyplýva, že musí byť zabezpečený prenos informácie o suchu z koreňa do nadzemnej časti. Túto úlohu zabezpečuje ABA.

Rýchlosť difúzných procesov na úrovni listu (výdaj vodnej pary a príjem plynného CO_2) môžeme hodnotiť pomocou WUE (tzv. pravý údaj produktivity transpirácie), pri ktorom vzťahujeme vytranspirovanú vodu k prijatému CO_2 (tab. 2).

odroda	BONUS	KM-341	GALAN
WUE	1.16	1.78	1.67

Tab. 2 Produktivita transpirácie j. jačmeňa vzhľadom k fotosyntetickému príjmu CO_2

ZÁVERY

1. Aj v podmienkach úplne regulovaných charakteristík prostredia si všetky odrody zachovali typický denný priebeh procesov príjmu a výdaja vody a dynamiky fotosyntézy.
2. Vyvolaním vodného stresu osmotickým blokováním príjmu vody sme dosiahli rozdielne maximum P_n pre jednotlivé odrody v období 3 -10 min. po vložení do PEG. Najrýchlejší pokles na úroveň KB mala odroda Bonus, najpomalší odroda KM.
3. Z metodického hľadiska sa ako pestovacie prostredie javí najvhodnejší 20 % PEG.
4. Zdvojnásobenie koncentrácie CO_2 (na úroveň 680 ppm) má za následok nárast P_n jarného jačmeňa o viac ako dvojnásobok. V interakcii s deficitom vody môže byť účinok CO_2 ešte výraznejší.
5. Ďalšie štúdium mechanizmov adaptácie na stresové podmienky, možnosť využitia vybraného fyziologického procesu ako screeningového testu suchovzdornosti si vyžaduje ďalšie dôkladnejšie matematicko - štatistické zhodnotenie, príp. vyjadrenie ďalších korelácií.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ANDRÉ, M., DU CLOUX, H.: Interaction of CO_2 enrichment and water limitations on photosynthesis and water efficiency in wheat. Plant Physiol. Biochem., 31 /12/, 103-112, 1993
- BACASTOW, R.B., KEELING, C.D., WHORF, T.P.: Seasonal amplitude increase in atmospheric CO_2 concentration at Mauna Loa, Hawaii, 1959 - 1982. J. Geophys. Res., 90, 10529

- 40, 1985

FOLLET, R.F.: Global climate change, U.S. Agriculture and carbon dioxide. *J. Prod. Agricul.*, 6 /2/, 181-190, 1993

SUMMARY

Net photosynthetic rate P_n (in $\text{mol CO}_2 \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{s}^{-1}$) had been verified using the leaves of hydroponic cultivated spring barley in controlled conditions. The photosynthetic rate was raised after adding CO_2 and P_n values measured at 700 - 1100 $\text{l CO}_2 \cdot \text{l}^{-1}$ of air were comparable with field conditions. The dynamics of P_n decline reached after application of water stress (PEG 6000) varied for different genotypes. Elevated CO_2 in the atmosphere up to the level of 1600 $\text{l} \cdot \text{l}^{-1}$ (0.16 %) makes the photosynthetic rate less sensible to the water stress.